

Хагакуре, або Заховане в листі. Відомий трактат про кодекс честі самурая

«Хагакуре» — найавторитетніший трактат, присвячений бусідо — кодексу честі самурая. Так називали в давній Японії зведення правил і установ, що регламентують поведінку та повсякденне життя самураїв — військового стану, що визначає історію своєї країни протягом століть.

Чистота та ясність мови, глибина думки та гранична щирість переживань характеризують твір Ямамото Цунетомо — великого самурая, який намагався посвоєму відповісти на запитання: «Як ми живемо? Як ми вмираємо?»

Ямамото Цунэтомо

ВІДОМИЙ
ТРАКТАТ
ПРО КОДЕКС ЧЕСТІ
САМУРАЯ

Хагакурё
або
Заховане
в листі

Видавничий дім
«СВАРОГ»
Київ – 2024

УДК 355.4
Я 54

Переклад українською — Марія Сатапурова

Ямамото Цунетомо

Я 54 Хагакуре, або Заховане в листі. Відомий трактат про кодекс честі самурая. / Цунетомо Ямамото. — Київ: Видавничий дім «С В А Р О Г», 2024. — 240 с.

ISBN 978-611-01-3149-0

«Хагакуре» — найавторитетніший трактат, присвячений бусідо — кодексу честі самурая. Так називали в давній Японії зведення правил і установ, що регламентують поведінку та повсякденне життя самураїв — військового стану, що визначає історію своєї країни протягом століть.

Чистота та ясність мови, глибина думки та гранична щирість переживань характеризують твір Ямамото Цунетомо — великого самурая, який намагався по своєму відповісти на запитання: «Як ми живемо? Як ми вмираємо?»

ISBN 978-611-01-3149-0

УДК 355.4

© Видавничий дім «С В А Р О Г», 2024.

Неквантима бесіма в зоряній темряві

Васали клану Набесіма повинні розбиратися в його історії та традиціях. Сумно, що останнім часом цими знаннями стали нехтувати. Суть їх здобуття полягає в тому, щоб краще зрозуміти, як виник і розвивався клан, увіковічити в пам'яті, як він досяг процвітання завдяки самовідданим зусиллям та благородству предків-засновників роду. Тому, що наш клан існує так довго і до наших днів не має собі рівних, ми зобов'язані господину Готю за його співчуття та воїнську храбрість, господину Рісо за його милосердя та благочестя, а також силі та могутності пана Таканобу і пана Ніппо. Зовсім незрозуміло, як люди нашого покоління можуть забувати історію та традиції нашого клану і навіть шанувати чужих кумирів.

Ні Шакьямуні, ні Конфуцій, ні Масасіге Кусунокі, ні Сінген Такеда не служили у кланах Рюдзодзі та Набесіма, і їхні погляди не відповідають традиціям нашого клану. І в мирний час, і в часи війн, як верхи, так і низи мають жити, шануючи лише своїх предків та їхні вчення. Послідовники будь-якої школи або традиції поважають майстрів свого шляху. Люди, які належать до нашого клану, не потребують зайвих знань та чужих вчень. Можливо, глибоко пізнавши нашу історію та традиції, хтось і захоче ради задоволення дізнатися щось про інші землі. Однак, оволодівши нашими традиціями, він неухильно прийде до висновку, що в інших землях немає нічого такого, чого нам не вистачає. Якщо представник якогось іншого клану зацікавиться похо-

дженням кланів Рюдзодзі та Набесіма, задасть питання, як володіння Рюдзодзі стали володіннями Набесіми, або попросить: «Я чув, що ніхто на Кюсю не може порівнятися з родами Рюдзодзі та Набесіма в воєнних подвигах. Розкажіть мені про них», — то людина, яка не знає нашої історії та традицій, не зможе сказати ні слова в відповідь. Для людини, служачої нашому клану, не повинно існувати нічого, крім ревнощівого виконання своїх обов'язків. Проте люди часто знехтувально ставляться до свого обов'язку та прагнуть переїхати на інше місце, вважаючи, що там їм буде цікавіше. Це приводить до помилок та нерозбіжностей. Прекрасні приклади служіння клану — життя пана Ніппо та пана Тайсейіна. У ті часи служні йому люди виконували свої обов'язки самовіддано. Верхи шукали собі вірних слуг, а представники низів прагнули бути корисними своїм панам. Між верхами та низами існувала згода, і клан підтримував свою могутність.

Повелитель Ніппо проливав кров у битвах, йому доводилося стикатися з відчайдушними ситуаціями, кілька разів він був готовий вчинити сеппуку, проте завдяки його неперевершеним зусиллям і везенню клан витримав. Повелитель Тайсейін також був на межі самогубства, але, відзначившись у битвах, зміцнив своє положення в клані і зумів стати його першим правителем. Не жалючі зусиль, він зміцнив систему управління, підсилив стратегічно важливі пункти та зробив багато іншого. Будучи благочестивою людиною, він сказав: «Я не можу з пренебреженням ставитися до діяльності повелителя Ніппо, зусиллями якого створювався наш клан. Моєю метою є забезпечення клану миру та процвітання для майбутніх поколінь. У мирний час мир навколо нас поступово стає марнотратним і

безладним; люди будуть забувати про суворі воєнні часи та витратити все більше у своєму прагненні до розкіші. Верхи та низи будуть бідувати, обличчями відкриваючи себе на очах людей, що живуть у нашій провінції та поза її межами, і їхні оселі розрушаться. Старі люди вмирають, а молодь турбується тільки тим, як не відставати від часу. Сподіваюся, записані мною настанови збережуться для майбутніх поколінь. Якщо вони будуть передані моєму нащадку, новий глава клану зможе зрозуміти, що відбувалося раніше». Тому повелитель Ніппо провів життя в оточенні паперів, записуючи свої думки. Ми не можемо знати про секретні традиції, але старі розповідали, що таємні закони війни — катікуті — передавалися в клані Набесіма з покоління в покоління, з уст в уста. У спадщинному ларці, який переходить від правителя до правителя, зберігаються два тексти, присвячені військовій тактиці: «Вибрані відчуття зору і слуху» (Сітйокакутісьо) та «Хроніки трьох поколінь батьків» (Сенкосандайкі). Крім того, повелитель Ніппо детально записував в окрему книгу, виготовлену з торіноко, відомості про існуючі в клані порядки та звичаї, різні установи, записи про ведення справ з центральним урядом, про обов'язки людей, що перебували на його службі. Витрачені ним зусилля справді надзвичайно віддано служили справі довгого процвітання клану, і ми повинні відчувати глибоку вдячність за це. Хотілося б з усім повагою до нових правителів побажати, щоб вони пам'ятали про витрачені повелителем Ніппо та повелителем Тайсейіном зусилля і принаймні з належною увагою ставилися до писань своїх попередників. Оточення нових правителів з самого їхнього народження поклоняється перед ними, будь-якими способами оберігає від турбот, тому вони не знають труд-

нощів, не знають традицій та історії клану і роблять все, що їм забажається, мало турбуючись про відповідальність, що лежить на їхніх плечах. У останні роки з'явилося багато різних нововведень, і справи в клані пішли під гору. У такі часи різні хитрії, які насправді нічого не знають, хвастаються перед один одним своєю мудрістю і турбуються тільки тим, як би придумати щось новеньке, рідкісне, щоб сподобатися правителю, всовувати свій ніс у всі справи і творити, що їм забажається. Ось деякі результати їхньої діяльності: виник розлад між трьома сімейними гілками клану Набесіма; установа системи тякудза; прийом на службу людей з інших кланів; призначення самураїв з резерву на командні посади в армії; часті переміщення в бойових одиницях; зміна резиденцій; прирівняння вищих васалів до статусу родичів правителя; ліквідація східної резиденції Коєкен; введення системи ранжування осіб, допускається до аудієнції у правителя; будівництво нової резиденції Нісі-ясікі; реформування частин легкої піхоти; розподіл васалам речей, належавших колишньому правителю; руйнування старої західної резиденції та таке інше. Стиль вирішення таких питань змінюється кожен раз зі зміною правителя, і, якщо він піддаватиметься спокусі організувати щось нове, виникають проблеми. Однак установи, введені нашими предками, виявилися міцними і побудований на них фундамент залишився непохитним. При всьому сумнівному результаті нововведень верхи та низи, об'єднавшись і слідуючи вченню повелителя Ніппо і повелителя Тайсейіна, здатні забезпечити спокій людей та ефективно управління. Серед декількох поколінь наших правителів не було жодної недостойної або нерозумної людини. Вони ніколи не опускалися за впливом на друге або третє місце в ряду даймьо. Ми представ-

ляємо собою винятковий клан, і в цьому також проявляється воля провидіння, яке покровительствує нам завдяки вірі наших глибоко шанованих предків. Наші правителі ніколи не висилали своїх підданих, навіть самураїв, що стали ронінами, в інші провінції і не приймали на службу виходців з інших кланів. Рівно не виганялись і нащадки тих, кому в свій час було наказано вчинити сеппуку. Поява на світ у нашому клані, де між господарем і слугою існує глибокий зв'язок, — це невиражене словами благословення, яке передається з покоління в покоління не лише тим, хто перебуває на службі у повелителя, а й селянам та міщанам. Ті, хто стають васалами правителя нашого клану, повинні бути готові розрахуватися за цей щедрий дар безкорисливою та бездоганною службою. Навіть якщо хтось з них стане роніном або отримає наказ вчинити сеппуку, він, як людина, повинен сприймати це як дане. Навіть опинившись глибоко в горах, навіть під землею, де завгодно, слід відчувати нескінченне бажання служити клану, його процвітання. Ось до чого передусім має бути готовий самурай клану Набесіма, у цьому найвищий смисл його існування. Можливо, мені не гідно так казати, але я ніколи не мріяв досягти нирвани та стану Будди. Я лише бажав би відродитися сім разів як самурай клану Набесіма і повністю присвятити себе збереженню спокою в наших землях. Для цього не потрібна особлива енергія і розум. Достатньо сили духу, щоб заявити про свою готовність нести на своїх плечах вагу відповідальності за весь клан. Якщо я така ж людина, як і всі, чому я повинен уступати комусь у своєму служінні своєму господарю?

Навіть якщо у вас є знання, воно не матиме сенсу, якщо ви не вірите у себе. Кожен самурай повинен ві-

рити, що він здатний взяти на себе відповідальність за свій клан. Порив — це як вода в чайнику: швидко нагрівається, але так само швидко остиває. Проте є способи не допустити остигання віри.

Для цього я дотримуюся чотирьох заповідей:

- Ніколи не відступайте від інших, йдучи шляхом воїна.
- Будьте завжди готові служити та бути корисними своєму господарю.
- Поважайте батьків.
- Будьте милосердними та працюйте на користь людей. Якщо кожного ранку повторювати ці заповіді перед божествами та Буддою, сили людини подвоюються, і він ніколи не зійде з обраного шляху. Повільно, мов гусінь, він буде рухатися вперед. Навіть божества та Будда починали з клятви вірності

Книга перша

Шлях самурая — це Шлях воїна. Що може бути зрозуміліше? І все ж таки виявляється, що люди невмілі та неуважні. Якщо поставити питання: «У чому справжнє значення Шляху воїна?» — мало хто зможе на нього відповісти без замислу, тому що люди не розуміють це серцем. Це проявляється у невдячності до того, що таке Шлях воїна. Це повне небажання та легковажливість.

Я зрозумів, що Шлях воїна — це смерть. У ситуації «або — або», коли перед тобою вибір між життям і смертю, швидко обирай смерть. Доводів на користь іншого вибору не існує. Треба виявити рішучість і діяти. Деякі вважають, що помирати, не маючи конкретної мети, не виконавши своєї місії до кінця, безглуздо. Це міркування у душі камігати. У ситуації «або — або» неможливо передбачити, чи вийде все так, як задумано, чи ні. Всі люди хочуть жити. Будь-яка людина може знайти логічне виправдання бажанню залишитися в живих. Але якщо він залишився живим, не виконавши те, що хотів, це означає, що він боягуз. Це складний і ризикований момент. А якщо людина померла, не досягнувши мети, хтось може сприйняти це як марнотратство. Але така смерть не принесе позору. Ось такі думки вибору Шляху воїна.

Треба кожного ранку, кожного вечора готувати себе до настання смерті. Коли самурай готовий померти в будь-яку мить, він отримує свободу, яку дає Шлях воїна, і бездоганно виконує свій обов'язок протягом всього життя.

Хагакуре, або Заховане в листі

Людина, яка перебуває на службі, повинна турбуватися і хвилюватися за свого господаря. У цьому його єдине призначення. Такий слуга є ідеальним. Якщо ти походиш з славного, що налічує багато поколінь роду від клану Сага, треба відчувати найглибшу вдячність перед своїми предками, поважати свого господаря і бути готовим пожертвувати собою ради нього. Більше нічого не потрібно. Ще краще, якщо крім цього ти володієш мудрістю та талантами і можеш їх застосувати з користю. Але навіть той, хто мало до чого здатний, але має бажання вірно й справедливо служити своєму господарю, може бути надійним слугою. А найгірший слуга той, хто покладається лише на розум і талант.

Деякі люди з народження обдаровані швидким розумом, тоді як іншим потрібне віддалення, і вони довго крутяться в ліжку, перш ніж їх відвідає гарна думка. І хоча існує вроджена різниця в здібностях, виконуючи чотири заповіді та дивлячись на речі безпристрастно, можна набути дивовижної мудрості. Люди схильні вважати, що будь-яка задача, як би складна вона не була, може бути вирішена за ретельного аналізу, проте схильність до егоїстичних спонукань може породити погані думки, які не призведуть до чогось доброго. Не варто сподіватися, що глупці здатні відмовитися від зосередженості на собі. Але навіть у складній ситуації можна уникнути серйозних помилок, якщо відкласти на час завдання, яке наступно потрібно вирішити, сконцентруватися на чотирьох заповідях і відмовитися від егоцентричних думок.

Оскільки людські дії впливають з обмеженого розуму, у спробах вирішувати проблеми з його допомогою люди зосереджуються на собі, і в результаті відхиляють-

ся від того шляху, яким повинні йти спочатку, Шляху небес, і їх справи перетворюються на зло. Їхні дії виглядають жалкими, слабкими, кривавими та нікчемними. Якщо людина не здатна самотійно здобути справжню мудрість, важливо попросити поради у того, хто нею володіє. Це людина стороння, тому вона зможе висловити пряме і чесне судження, не замішане на особистому інтересі. Такий вихід з положення здається розумним і надійним. Він схожий на велике дерево з численними коріннями, які його живлять. А мудрість одного чоловіка подібна дереву, що тільки запустило коріння в землю.

Ми вивчаємо вислови та дії людей минулого, щоб довіритися їх мудрості та позбутися власного корисливого мислення. Якщо ми відмовляємося від своїх уподобань і передсудів, слухаємо настанови предків і консультиємося з іншими людьми, можна не сумніватися, що нещастя нас обійдуть. Господин Кацусиге вчився мудрості у господина Наосиге (свого батька). Про це сказано в «Записках розмов» (Оханасі кікігакі). Така розумність пробуджує вдячність. Ще був чоловік, який взяв себе в послуги молодших братів. Вони супроводжували його кожного разу, коли він відправлявся до Едо та Камігату. Цей чоловік щоденно пораджувався з братами по особистих справах та по службі, і тому, як кажуть, в нього все складалося у всьому.

Кюма Сагара був пов'язаний зі своїм господарем душею і тілом і служив йому так, що був готовий віддати за нього життя. Таких людей — один з тисячі. Колись господин Сакьо зібрав у своєму палаці Мідзугае раду, на якій було вирішено, що Кюма повинен вчинити сепуку. У ті часи на третьому поверсі пригородного бу-

динку господина Нуй Таку в Осаці була організована чайна кімната. Кюма взяв її в оренду і, зібравши там стрибогів та інших бездіяльних людей з усієї провінції Сага, розпочав лялькове виставу, в якій взяв участь він сам. Компанія пила, гуляла і галасувала день і ніч безупинно. Цьому можна було спостерігати з палацу господина Сакьо, який знаходився поруч. Це був мужній вчинок, яким Кюма показав, що він готовий добровільно пожертвувати собою ради свого господаря, вчинивши сеппуку.

Іттей розповідав: «Кюма Сагара, здається, з'явився на сцені завдяки молитвам пана Тайсейіна. Це був видатний людина. Кожного року покровитель підбадьорював його писати звернення до божеств і Будди. Останнє таке прохання, яке, можливо, зберігається в скарбниці, було написано за рік до смерті пана Тайсейіна. У останні роки життя Кюма скоїв недостойний захоплення вчинок. Він сказав: «Зарплата, яка мені належить, занадто щедра, і я не в змозі віддячити за показану мені милість. Мій син Сукедзіро ще дитина, я не знаю, якими здібностями він володіє, тому змушений відмовитися від зарплати. Але якщо його світлість сприятиме призначити Сукедзіро моїм наступником, я буду вдячний, якщо йому призначать зарплату відповідно до його талантів». Люди такого положення, як Кюма, не повинні допускати недбалості. Його слова невільно наводять на думку, що він забув про це, буди чимось хворим.

Не минуло й трьох років, як його родина зазнала краху. У нього не вистачило сил, щоб віддячити за милосердя, що йому виявив господар». Іттей також зауважив, говорячи про Кюме: «Він дуже розумний і має бездоганний

список досягнень. Однак не мине чотирьох-п'яти років, як його зазнає крах». І все так і сталося. Цей чоловік надзвичайно проникливий і розумний. Дзетьо також став спостерігати за людьми і поступово навчився прикидати, скільки ще років зможе зберігати своє положення слуга, бездоганно виконуючи всі обов'язки.

Сукецзіро (пізніше отримавший ім'я Кюма) став роніном. Його вигнали зі служби після того, як на ворота будинку мецукє Городзаємона Ямамото підвісили листівку, в якій Кюма звинувачувався в грубому поведженні зі своїми кріпаками. Розслідування показало, що звинувачення мали під собою підстави. За цією справою декілька слуг отримали докори, а Кюма був звільнений.

Справжній слуга — це той, хто є вірним послідовником свого господаря, довіряє йому все, і добре, і погане, відмовляючись від особистої користі. Більше нічого не потрібно. Двох або трьох таких людей достатньо, щоб забезпечити благополуччя і порядок в клані. Після довгих спостережень Дзетьо помітив, що, коли все йде добре, з'являється багато людей з претензіями, активно пропонуючи свій розум, знання і таланти, які, як вони кажуть, можуть бути дуже корисними. Однак, якщо господар відступить від справ або помере, такі люди одразу обертаються спиною і починають шукати собі нового покровителя. Дуже неприємно згадувати про таку поведінку.

Люди високого і низького стану, обдаровані розумом і талантами, виставляють себе відданими слугами, але, коли настане час віддати життя за свого господаря, вони одразу лякаються і падають у стан пригнічення. Це абсолютно недостойна, погано пахнуча поведінка.

Людина, яка здається непотрібною, у критичний момент може стати вище тисяч інших людей, тому що готова пожертвувати собою за господаря, стати з ним єдиною цілісністю. Таке трапилось зі смертю його світлості Міцусіге, коли його заслужені приближені одразу відвернулися від свого повелителя, коштувало смерті схрестити його очі.

Можливо, хтось думає, що дотримання обітів вірності господареві, пов'язаних з поняттями обов'язку і честі, — це довгий розмову, однак насправді тут все лежить на поверхні. Справжній слуга — це той, хто пронизливий рішучістю померти за свого господаря.

Є люди, готові взяти собі господарські речі та інші предмети, що належали їх господареві. Такі люди не можуть користуватися довір'ям. Коштовно ритися в скринях і присвоювати собі речі, які цінував повелитель і в яких його душа, і користуватися ними як своїми власними. Можливо, ці дії і не підлягають покаранню, але є великі сумніви у їхній правильності. Такі слуги не мають моральних зобов'язань, що зв'язують васала і господаря.

Протягом усього свого життя Курандо Ямасакі відмовлявся приймати від господаря ставші йому зайвими речі і ні разу не відвідував домів заможних міщан. Саме так скромно і повинен вести себе слуга. Не користувався такими речами і Куроемон Ісії. У наші дні люди, почувши, що десь щось віддають або продають, біжать туди на перегонах. Непрохані вони являються до міщан, трапезничають у них, з задоволенням ходять по лавках у пошуках товарів. Така нечистоплотна поведінка недостойна самурая.

Під час перебування в Камігате, незадовго до смерті його світлості Міцусіге, мені раптом чому-то гостро захотілося повернутися додому. Я звернувся до Кавамуре, слуги господаря Саненорі, з проханням передати йому моє бажання і поспішив на батьківщину, не зупиняючись в дорозі ні вночі, ні вдень. Сталося диво — я покинув Кіото до того, як туди прийшла вість про раптове погіршення здоров'я його світлості, і встиг зустріти його живим. Я думав, що Будда і боги закликали мене до його смертельного одру, оскільки у мене була тверда впевненість: серед усіх васалів нашого повелителя я хвилювався про нього більше за всіх. Я не здійснив нічого особливого, нічим значущим у своєму служінні не виділився, але, незважаючи на це, я єдиний підтримав свого господаря, коли він помер. Сумно, якщо після смерті дайме ніхто з його слуг не готовий піти за ним. Мені це добре відомо, оскільки, окрім мене, ніхто не збирався принести таку жертву, коли його світлість померла. А вель треба лише відмовитися від себе ради господаря. Як багато разів розмножилися люди зіпсовані, трусливі і скупі, думаючи тільки про задоволення своїх корисливих бажань. Усі ці роки, що минули після смерті мого господаря, моє серце було повне відчаю.

Існує певна процедура, яку потрібно дотримуватися при розбиранні речей, належущих покійному господареві. Щось з них дарується, щось спалюється. Зазначу тут деякі особливості, що стосуються цієї справи: — із смертю господаря світ змінюється, тому розбір речей не входить в обов'язки його слуг; — частина речей викидається, частина зберігається; — щоб не навести на себе підозри, розпоряднику слід передавати комусь речі, тільки отримавши печатку старшої відповідальної

особи; — розпоряднику слід задавати уточнюючі питання і перевіряти зі списком речей.

Висловлювати іншим людям свою думку, яка може допомогти їм виправити свої недоліки, дуже важливо. Це є актом співчуття і обов'язком слуги. Але слід добре подумати, в якій формі висловити свою думку. Розпізнати сильні і слабкі сторони людини і висловитися про них нескладно. Багато людей вважають, що вони роблять добро, вказуючи людині на речі, про які йому неприємно чути. І якщо їхні слова до нього не доходять, вони роблять вид, що нічого не зробиш. Ніякої користі від такого ставлення немає. Це все одно що засмішити людину, образити її. І робиться це тільки для того, щоб випустити з себе пару. Перед тим як висловлювати думку, треба передусім переконатися в тому, що людина прийме твої слова, і робити це після того, як зійдешся з нею, викличеш у неї довіру до своїх слів і зрозумієш, що вона тебе послухається і піде по шляху, який ти вкажеш. Слід добре подумати: в який момент донести до людини свою думку, в якій формі — в листі чи, можливо, при розставанні. Можна згадати власні недоліки і нещастя, щоб людина сама здогадалася про те, що їй хочуть сказати.

Або похвалити його хороші якості, висловити свою думку таким чином, щоб він радісно прийняв цю пораду, як спраглий подорожній приймає воду. Тоді такі настанови допоможуть виправити недоліки. Це дуже складне завдання. Якщо недолік або погана звичка вже вкорінилися в людині, виправити це не легко. З чим пов'язані особисті спогади Дзете. Бути у добрих стосунках зі співслужителями, виправляти з ними недоліки один одного, щоб краще служити своєму пану,

З	Некваплива бесіда в зоряній темряві	3
	Книга перша	9
	Книга друга	93
т	З книги третьої	161
	Із четвертої книги	172
і	З книги п'ятої	177
	<i>Дев'ятнадцятого дня сьомого місяця,</i> <i>Сакьо Кумасіро</i>	189
с	З книги сьомої	195
	Випадок з Кюдзібеєм Усидзімою	198
	Десятого дня одинадцятого місяця	199
т	Ойбара Сембея Оно	199
	Про Сінгоро Усидзіма і його дружину	202
	Уроки мужності Хьобу Оки	203
	Історія про Кітідзаємона Фукуті і м'ясо журавлів	203
	Поради Орібе Ікуно	204
	<i>Справа Санемона Хоріе</i>	210
	<i>Що сказав роніну Рокуродзаємон</i>	212
	<i>За що можна вибачити Дзідзаємона Ісії</i>	213
	З книги дев'ятої	215
	<i>Відплата Канносукє</i>	215
	<i>Як один чоловік вбив коханця своєї дружини</i>	216
	<i>Про чоловіка, що вбив дружину</i>	216
	<i>Як один самурай відмовився від думки вбити</i> <i>іншого</i>	217
	<i>Дзінемон Ямамото на смертному одрі</i>	218
	<i>Як Ріємон Тасіро обійшовся зі слугою, що за-</i> <i>думає вступити в зв'язок з його дружиною</i>	218
	Із десятої книги	220
	Із книги одинадцятої	230
	<i>Про відданість</i>	232
	<i>Сіма-но Камі Хякутаке і його дружина</i>	232
	<i>Про сум та жаль</i>	233
	<i>Вчення Дзінемона Ямамото</i>	234
	<i>Порада Іносукє Нагахами</i>	235
	<i>Потрібно звільнитися від думок про життя</i> <i>та смерть</i>	236
	<i>Де проводити страти</i>	236
	<i>Краще, коли ви мовчите</i>	238

ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

Цунетомо ЯМАМОТО

ХАГАКУРЕ
АБО ЗАХОВАНЕ В ЛИСТІ
ВІДОМИЙ ТРАКТАТ
ПРО КОДЕКС ЧЕСТІ САМУРАЯ

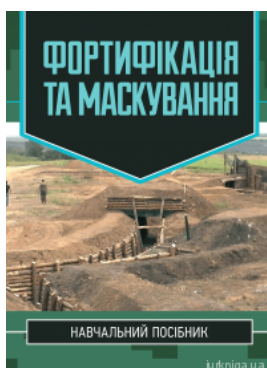
Переклад українською — Марія Сатапурова

Підписано до друку 18.04.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 15,0. Тираж 300 прим.

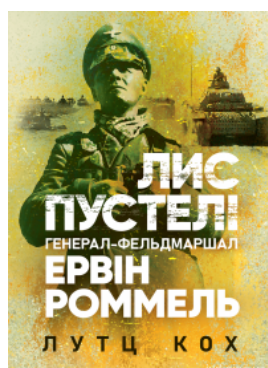
Видавничий дім «СВАРОГ»
вулиця Гната Юри, 9
м. Київ 02105

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2581 від 10.08.2006 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

Фортифікація та маскування

Лис пустелі.
Генерал-фельдмаршал
Ервін Роммель

Найбільша перемога
Роммеля

Радянсько-фінська
війна. Прорив лінії
Маннергейма
1939-1940

Бусидо. Кодекс
самурая

Мистецтво війни

Перейти до галузі права
Військове право

[Перейти на сайт →](#)